

slovenskou socialistickou republiku. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech vstoupil v platnost na základě svého článku 27 dnem 3. ledna 1976 a pro Československou socialistickou republiku vstoupil v platnost dnem 23. března 1976.

České překlady obou paktů se vyhledávají současně.
Ministr Ing. Chňoupek v. r.
(následuje plné znění obou paktů)

Základní dokument československé opozice, Charta 77 – 1. 1. 1977

Dne 13. 10. 1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněny „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ a „Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, strvzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dne 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Víme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupila.

Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím – bohužel – jen na papíře.

Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.

Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odírána „svoboda od strachu“ (preambule prvního paktu), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní i jiné možnosti.

V rozporu s článkem 13 druhého paktu, zajišťujícím všem právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory nebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být buď sami nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

...Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah, ani formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem. Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instanci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního aktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí) a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoli omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využít práva na stávkou (bod 1 čl. 8 druhého paktu).

...Někteří občané – ať soukromě, na pracovišti nebo veřejně (což je prakticky možné

■ *Jaká byla historie přijetí obou paktů? Kdy byly podepsány zástupci ČSSR? Kdy s nimi vyslovilo souhlas Federální shromáždění a ratifikoval je prezident? Za jak dlouho po podepsání byly pakty ratifikovány a publikovány? Jaké mohly být důvody tohoto časového posunu?*

V závěrečném aktu helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě se signatáři zavázali plnit své závazky vyplývající z mezinárodních deklarací a dohod včetně závazků obsažených mezi jinými v Mezinárodních paktech o lidských právech. Když Československo ratifikovalo dva základní Mezinárodní pakty, inspirovalo to skupinu československých disidentů k sepsání dokumentu, který byl nazván Prohlášení Charty 1977. Název navrhl spisovatel P. Kohout s odkazem na Magnu chartu libertatum (1215) a na Všeobecnou deklaraci lidských práv. První schůzky chartistů se konaly v průběhu prosince 1976. Prvními mluvčími Charty byl prof. Jiří Hájek, prof. Jan Patočka a Václav Havel.

Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III (1968–1989). Editor J. Gronský, Praha 2000, s. 174–178

Schůzky chartistů byly sledovány policií, jejich účastníci vyslýcháni orgány Bezpečnosti.

mluvčí CHARTY – signatáři Charty pověřeni zastupovat Chartu před státními i jinými organizacemi a před veřejností

Hájek Jiří (1919–1994) – politik, diplomat, historik a právník; člen sociální demokracie, 1948–70 člen KSČ, (vyloučen); jako ministr zahraničí vystoupil 22. srpna 1968 v Radě bezpečnosti OSN v New Yorku proti srpnové okupaci; spoluzakladatel Charty 77, od roku 1988 předseda Čs. helsinského výboru

Patočka Jan (1907–1977) – filosof, zemřel po jednom z výslechů, jimž ho vystavila Státní bezpečnost

Havel Václav (*1936) – dramatik, v době Charty organizátor opozičních aktivit, několikrát ve vyšetřovací vazbě (celkem 6 měsíců), v r. 1979 uvězněn (propuštěn v r. 1983)

k textu Prohlášení Charty 77 byl připojen ještě seznam prvních 242 signatářů Prohlášení

■ *Které mezinárodní dokumenty poskytly příležitost k veřejnému vystoupení opozice v Československu? Jak autoři Charty charakterizovali situaci v zemi po strážce práv a svobod občanů? Jakou formu měla Charta 77? Jaké cíle si stanovila? Kdo ji reprezentoval?*

Proti Prohlášení Charty 77 a působení disidentů vůbec organizovala komunistická moc rozsáhlé propagandistické tažení, jehož specifickým rysem bylo, že se s vlastním textem Charty 77 nepolemizovalo. Jedním z vrcholných bodů kampaně bylo shromáždění umělců v Národním divadle 29. ledna 1977, na němž podepisovali tzv. Antichartu, podporující normalizační režim a jeho kulturní politiku. Podpisy byly získávány i klamavými triky, v různých kulturních institucích někdy i bez vědomí „podepsaných“ umělců.

J. Vladislav, Umíněnost jako osud, Praha 1998, s. 44

K umělcům, které se snažil režim zdiskreditovat, patřil i Jan Werich.

jen v zahraničních sdělovacích prostředcích) – na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozorňují a dožadují se v konkrétních případech nápravy; jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy, anebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou a státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.

Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz přivedly nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní paktů, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu a duchovnímu útisku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili a spojují svůj život a práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit k obecnému zájmu jako mnohé podobné občanské iniciativy v různých zemích na Západě i na Východě. Nechce tedy vytyčovat vlastní program politických či společenských reforem či změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhnout řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezprávně vyvolat, apod.

... pověřujeme prof. dr. Jana Patočku, DrSc., dr. h. c., Václava Havla a prof. dr. Jiřího Hájka, DrSc. úlohou mluvčích CHARTY...

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

Boj komunistické moci proti Chartě, Anticharta – 28. 1. 1977

Deníkový záznam o shromáždění umělců

Praha, 29. ledna 1977

...Ačkoli bylo shromáždění v Národním divadle svoláno jako manifestace proti Chartě 77, v prohlášení, které pak účastníci podepisovali, se o ní jmenovitě vůbec nemluví. Čtenáři *Rudého práva* musí být zmateni a zděšeni. Na jedné straně se dovídají, že těch odpadlíků a zrádců, kteří se vynořili v Čechách, je jen *skupinka*, na druhé straně čtou, že ta nepatrná skupinka by mohla cárem jakéhosi papíru, který nestojí ani za ocitování, zažehnout hotovou atomovou vichřici – a proto jí bylo třeba včas zažehnout mobilizační všech mistrů naší kultury, kteří byli po ruce. Tak se včera kolem poledne v Národním a večer v televizi objevili i lidé, které nebylo vidět před kamerou, ve filmu nebo na obrazovce celá léta. Míhl se mezi nimi i Jan Werich, po němž se od sedmdesátého roku jako by slehla zem. V novinách, rozhlasu, televizi se nesmělo objevit ani jeho jméno, natož jeho tvář; byl nadále umělcem, kterého režim úředně povýšil na národního, a přitom se nesměly připomenout ani jeho sedmdesátiny. Teď najednou vidí celá republika v Národním, i když jen v hledišti, teď se k němu najednou ze všech stran obra-

cejí kamery, aby jej (a jeho dceru) zvětšily, jak přihlíží, co se děje na scéně. Dal bych nejen šesták, jak říkají Angličané, ale celou stovku, kdyby mi někdo řekl, co si ten starý muž myslí při pohledu na truchlivou komedii, která se před ním odehrávala: cožpak její hlavní představitelé nepatřili k těm, co mu léta bránili hrát, co ho připravili o poslední šanci? Doslova poslední, protože dnes už je příliš starý a nemocný, aby mohl začít znovu, i kdyby mu to za jeho ochotu přijít a posedět v Národním nakrásně nabídli...

Pronásledování chartistů i po smrti

Deníkový záznam o pohřbu prof. Jana Patočky

Praha, 24. března 1977

...V neděli třináctého zemřel Jan Patočka. Pohřeb byl ve středu. A kdyby bylo třeba dalšího dokladu o pravé povaze světa, v němž jsme nuceni žít, stačil by podrobný popis toho, co se ty dny dělo. Už jen to neslýchané jednání před pohřbem: rodině dali ultimativně na vybranou buď břevnovský hřbitov ve středu v deset, nebo strašnické krematorium ve čtvrtek v sedm ráno. Aby přišlo co nejmíň lidí...

V devět jsme se vydali k Markétě. Host z Francie měl příležitost vidět, jak se v Čechách pohřbívají filozofové: všude plno policajtů s bílými čepicemi dopraváků, na cestě k hřbitovu černé šestsettrojky s mladými flákači a u samé brány hřbitova filmové kamery, jedna zaměřená dolů, k Břevnovu, druhá nahoru, k Petřinám. Nafilmovali si nás všechny; doufám, že ty snímky taky dobře uloží v archivech a že je jednou uvidíme i my. Společně se snímky, na kterých zase naši fotografové zachytili je, ty filmující a fotografující fyzily. Pak bude příležitost se jich zeptat, proč tu práci dělali a co je z jejich zákonů k tomu opravňovalo.

Byla jich na ten tisícový zástup přinejmenším stovka, stáli nebo pobíhali s kamerami a fotoaparáty docela bezostyšně, ba provokativně; i to patřilo k jejich taktice zastrašování. Ale ti, co přicházeli, už měli pro strach uděláno. Stoupal v nich nanevš vzdor, mírně jen smutkem a rozhodnutím zachovat důstojnost. Ale co ponížování musí právě tato obyčejná lidská důstojnost zde snášet na každém kroku, a zejména za takových příležitostí, to se povědět nedá. Nedá! Cožpak nevidí, jakou dávají lidem školu nenávisti? Nebo přinejmenším hněvu a vzdoru, hlavně mezi mladými? A právě těch přišlo nejvíc. Přestože byly odkloněny tramvaje a autobusy; přestože policie kontrolovala všechna auta, která jela náhodou nežádoucím směrem, a dirigovala je jinak; přestože prý legitimovali a vraceli lidi, kteří přicházeli proudem z Dlabačova...

Po celou dobu obřadu pouštěli na sousedním stadionu členové policejního sportovního klubu na plné obrátky závodní motorky. A nad hřbitovem kroužila helikoptéra. Ten řev mi připomínal jedno: co jsem slyšel vyprávět o motorech nákladních aut, které spouštěli Němci, když stříleli zajatce nebo Židy, aby překryli výstřely a křik. Říkám si, kolik z přítomných mělo jako já nepříčetné trhání popadnout kámen a rozbít jednu z těch kamer i s tou fízlovskou tlamou za ní. Ale obřad proběhl bez incidentu, od výkropu v kapli, kde jsme se byli poklonit, až po spuštění do hrobu. Chudák kněz se marně pokoušel bojovat svým slabým hlasem s tím běsněním strojů za zdí a nad našimi hlavami, ale Otčenáš odříkaný společně je přece jen přehlušil...

Filozof Jan Patočka, jeden z první trojice mluvčích Charty.

■ Kdo svolal shromáždění umělců do Národního divadla? Jaké byly příčiny takové zvláštní akce a jaká taktika byla použita? Jaké úvahy mohly rozporuplné informace o Chartě vyvolávat u neinformovaných obyvatel republiky?

Profesor Jan Patočka, jeden z neoriginálnějších českých filozofů 20. století, neohrožený stoupenec demokracie a jeden ze tří prvních mluvčích Charty 77, zemřel 13. března 1977. Jan Vladislav líčí, jak si počínala normalizační moc i po jeho smrti, kdy zasahovala do organizace a průběhu jeho pohřbu. Přes všechnu perzekuci a policejní sledování se pohřbu účastnilo přes tisíc lidí. Vylíčená atmosféra pohřbu je autentická výpověď o charakteru normalizačního režimu.

J. Vladislav, Uminěnost jako osud, Praha 1998, s. 84–85

■ Jaká opatření podnikla Státní bezpečnost pro narušení obřadu pohřbu Jana Patočky? Kde se konal?

■ Jak se chovali její příslušníci k občanům, kteří se chtěli pohřbu účastnit? O čem svědčí velká účast lidí, zejména mladých?

Protichartistické represe a kampaně komunistické moci – od roku 1977

Glosy disidenta

Moc rozehrála veškeré své instrumenty: výslechy, výhrůžky, prohlídky, mírné i drsné formy nátlaku, podávání žalob i zatýkání... A podle známého scénáře se organizuje podpora veřejnosti. Noviny přináší rezoluce odsuzující „počínání Charty“, podpisové akce odsuzují „nezodpovědné živly“. Kuriózní je, že Charta je odsuzována, ačkoliv ji nikdo nečetl ani neviděl. Toho využívají někteří zvlášť profi-

Jiný pohled na perzekuci disidentů a stoupenců hnutí Charty 77 podává ve svém deníkovém svědectví spisovatel Jaroslav Putík, sám tehdy publikující jen v samizdatu. Seznamuje nás s vnitřními pocity disidentů, kteří oscilovali mezi nadějí, že hysterie normalizačního režimu vstří

jeho brzký pád, a mezi skepsí, že tragédie českého národa zatím neskončí.

J. Putík, *Odchod ze Zámku*. Deníkové záznamy z let 1968–1989, Praha 1998, s. 250–251

■ *Jak se rozvrstvalo obyvatelstvo podle vztahu k Chartě? Jak se ho snažili ovlivnit představitelé moci a jím ovládaná média?*

Chartisté se scházeli s polskými disidenty v Krkonoších (na obr. V. Havel a J. Kuroň).

kaní, kteří tvrdí, že rádi odsoudí – jen co si to přečtou. Smutnější je, že se odsouzení podepisuje šmahem stejně jako kdysi za procesů. Vylepšují si tak kádrový profil i mnozí vyloučení a vyškrtnutí ze strany. To znova vede k truchlivým úvahám o lidu a jeho takzvané historické úloze. Také jeden z triků režimu... Řeči, nekonečné řeči o tom, koho zavřeli, u koho byla prohlídka a co učinit a jak si počínat, o čem mluvit a o čem za každou cenu mlčet.

Chvílemi se zdá, že hromobití najednou skončí, že se rozjasní a rozběskne, že celá hysterie je jenom posledním záchvatem chápajícího režimu. Chce se věřit v zážrak, ale skepse samozřejmě převládne a s ní se upevní vědomí, že to, co se právě děje, není nic jiného než pokračování nekonečné tragédie, která by se dala označit jako umírání duše národa...

V létě roku 1980 vypukly v celém Polsku stávky a dělnické demonstrace, jejichž vedení v Gdaňsku a ve Štětíně převzaly stávkové výbory nového nezávislého odborového hnutí – Solidarity. Solidarita vyhlásila, že kromě ekonomických požadavků bojuje i za demokratická občanská práva a stala se opozičním hnutím. V jeho řadách vyrostli i noví vůdci – mezi nimi proslul dělník z gdaňských loděnic Lech Wałęsa. Vznik Solidarity byl silným pozitivním impulzem a povzbuzením i pro český disent.

J. Putík, *Odchod ze Zámku*. Deníkové záznamy z let 1968–1989, Praha 1998, s. 315–316

Wałęsa Leszek (Lech) (*1943) – představitel Solidarity, v l. 1990–95 polský prezident

■ *Kdy se zrodilo hnutí nazvané Solidarita? Jak se choval tisk a další média?*

■ *Jaká reakce jiných komunistických států se očekávala? Jaký byl v té době vztah Čechů k Polákům?*

Od roku 1980 se v tiskárnách Solidarity tiskly texty, které nebylo možno vydat oficiálně.

Vznik opoziční polské Solidarity – 17. 9. 1980

Ohlas mezi českými disidenty

Polsko, stále Polsko. Číňané soudí, že Rusové blafují, když hrozí intervencí. Pokud jde o blafování, vědí Číňané, o čem mluví. Jisto je, že Rusové váhají přímo zasáhnout a zřejmě hledají „věrné“ síly polských soudruhů. Ale kde jsou ti věrní polští soudruzi? Vyhnuli jako ty koroptve na našich a polských polích.

Mluví se o tom, že naše armáda se chystá odplatit Polsku jeho bratrskou pomoc v roce 1968. Co tomu říkají lidé? Zdá se, že nic. Všichni žijí přípravami na Vánoce a na Silvestra. K Polákům je vztah komplikovaný, a především škodolibý: holoubci, co jste si zavařili, to si teď snězte. Chvílemi na mě padá děs, chvílemi cítím vztek, ale především znechucení z příšerných lží, kterými je zamořeno vše, co se tiskne a vysílá. Argumentace je primitivní, považuje lidi za sbor blbečků: klacek a palice jako nejhodnější nástroje přesvědčování.

Oslavy odhalení pomníku zastřeleným dělníkům před loděnicí v Gdaňsku. Naše noviny mlčí, to je komentář, ovšem zlověstný. Jenže jak mají psát o odhalení pomníku zastřeleným, když dodnes nikdo neřekl, že se do dělníků střílelo a že tam bylo přes padesát mrtvých. Američané tvrdí, že Rusové chtějí vpadnout do Polska pod záminkou manévru. Že by se přehodily jednotlivé díly komedie? Vpád armád na závěr místo začátku jako u nás?

Co psal jeden známý z vojenského cvičení: vojáci nesmějí číst noviny ani poslouchat rozhlas. Přísný zákaz vycházek. Tak se to tedy dělá. Nejdříve vyřadit rozum a vlastní uvažování. Nahustit předvařenou propagační směs. Potom se vojáci naloží do letadel a vysadí podle určených koordinát v Patagonii nebo na Měsíci... Rok končí, otázky pokračují. Mnu si však ruče, cosí se děje, je cítit pohyb v hloubce. Připíjím Polákům. Ať už to dopadne, jak chce – prolomili. Šli první na zteč...